

UNAMIR-contingent voorafgaand aan (en tijdens het begin van) de genocide erg zakelijk. Een aantal interessante en gevoelige invalshoeken ontbreekt juist. Over de relatie tussen het Belgische VN-contingent en de lokale bevolking valt bijvoorbeeld het nodige te zeggen. Deze relatie was allesbehalve vlekkeloos. Vooral de eerste rotatie Belgische militairen maakte zich nogal eens schuldig aan wangedrag, prostitutie en een anti-Tutsi houding. De commandant van UNAMIR, generaal Roméo Dallaire, dreigde op een bepaald moment zelfs de Belgen naar huis te zullen sturen.

Eind 1997 presenteerde een Belgische senaatscommissie, waarvan onder andere de latere premier Guy Verhofstadt deel uitmaakte, een uitgebreid rapport over de Belgische betrokkenheid bij UNAMIR en de Rwandese genocide. Ronduit bevreemdend is de wijze waarop dit belangrijke rapport in *Les militaires belges* wordt afgedaan. De beide auteurs citeren dertien pagina's lang letterlijk uit het senaatsrapport, zonder enige eigen analyse van betekenis toe te voegen. Ze volstaan met enkele korte zinnestelsels om de citaten te verbinden. Dit bevestigt het beeld dat het sterkste deel van *Les militaires belges et le Rwanda 1916-2006* de jaren 1959-1962 omvat. Dit deel is hoe dan ook aanzienlijk beter geannoteerd. De bibliografie is uitstekend, de illustraties zijn goedgekozen. Helaas ontbreekt een zaken- of personenindex.

Christ Klep

Reijden, J. van der, *Van Leids laken tot Gooise matras* (Soesterberg: Aspekt, 2006, 443 blz., ISBN 90 5911 383 7).

Joop van der Reijden (1927-2006) mocht de publicatie van zijn memoires zelf niet meer meemaken. Op de dag van zijn begrafenis in februari 2006 was de drukproef van deel 1 klaar. Deel 2 en 3 (over zijn nevenfuncties en zijn burgemeesterschap in het Zuid-Hollandse Valkenburg) moesten nog geschreven worden. Daar zullen we dus nooit meer kennis van kunnen nemen. We moeten het doen met deel 1, dat een chronologisch overzicht geeft van zijn belangrijkste activiteiten. En dat is nogal wat, want Van der Reijden was een drukbaasje die tot op 79-jarige leeftijd de ene functie op de andere bleef stapelen.

Ogenschijnlijk is zijn periode als staatssecretaris voor volksgezondheid en sport in het eerste kabinet-Lubbers (1982-1986) zijn meest in het oog springende activiteit, maar wie de memoires leest kan niet anders dan concluderen dat het slechts een intermezzo was in een leven dat verder geheel in het teken stond van besturen en netwerken. Want Van der Reijden was een rasbestuurder, die zich pas echt lekker voelde als hij deals kon sluiten. En dan deed het er eigenlijk niet eens zoveel toe welke deal voor welke organisatie dat was. Want hij was weliswaar van CHU-huize (in 1972 werd hij lid van die partij) maar het christendemocratische gedachtegoed doordeesemde zijn leven niet bepaald. In de memoires maakt hij er dan ook geen woord aan vuil en wie een christelijke ideologie achter zijn prestaties zoekt, komt zeer bedrogen uit.

Tot aan 1982 was hij vooral actief in werkgeverskringen, eerst bij ziekenfondsen, het bedrijfschap voor vee en de groothandel en later als directeur bij het VNO, waar zijn partijgenoot Chris van Veen de scepter zwaaide. Na zijn staatssecretariaat, waaraan een einde kwam toen in het kwartetten met bloedgroepen binnen het CDA geen plaats meer was voor nog een CHU-er in het tweede kabinet-Lubbers, zou de omroep zijn voornaamste werkterrein worden. Eerst als voorzitter van de NOS, maar als moment suprême toch als voorzitter van de omroepvereniging Veronica tussen 1990 en 2001. Dat was opmerkelijk want Veronica belichaamde toch alles dat in strijd leek met de christendemocratie: wild, liberaal, vrijmoedig, seksueel, antiautoritair, commercieel. Bovendien was het commerciële avontuur dat Veronica in 1989 via RTL was begonnen hevig omstreden in de publieke omroep. En was Van der Reijden daar niet de hoogste baas van? Veronica zou zelfs zendtijd worden ontnomen wegens handelen in strijd met de Mediawet en voorzitter Wouter Bordewijk moest daarom aftreden.

Maar juist de NOS-voorzitter uit de CHU-bloedgroep als zijn opvolger, dat was toch zeer curieus? Van der Reijden doet alles voor geld, werd toen veel gezegd. En wie nu in zijn boek leest welke bedragen in omroepland omgaan, is geneigd daar een argument te zien. Maar het is ontegenzeggelijk dat geld alleen ook niet de drijvende kracht in het leven van Van der Reijden was. Hij aanvaardde Veronica omdat die club meer dan bereid was zijn pensioengaten te vullen, maar toen hij vijf jaar later eenmaal de pensioengerechtigde leeftijd bereikte was wel het laatste waar hij aan moest denken daadwerkelijk met pensioen te gaan. Nee, geld was een zekere maat van succes in een loopbaan, maar de echte motor was de uitdaging om op de meest onmogelijke plekken en in de meest moeilijke omstandigheden deals te sluiten, dingen aan de gang te krijgen, zaken te veranderen, drastische maar noodzakelijke maatregelen te nemen en ondernemende mensen te motiveren.

En dat kon desnoods – of beter: juist – bij Veronica in 1990 heel goed. Een vrijgevochten rebellenclub in crisis weer opbouwen en aanzien geven, dat was de taak die Van der Reijden zich stelde. En met kracht uitvoerde, zoals we in een meeslepend en gedetailleerd relaas van meer dan 200 pagina's (de helft van zijn memoires) kunnen lezen. Waar zijn hoofdstukken over zijn politieke loopbaan nog wel eens blijven steken op gemeenplaatsen en een behoefte om vooral niemand te vergeten (tot aan zijn secretaresses aan toe), zo zijn de stukken over de omroep met de meeste gedrevenheid geschreven. Alsof Van der Reijden op 60-jarige leeftijd pas echt begon met leven. Of misschien beter: opnieuw begon. Zijn vrouw overleed immers in dezelfde periode en de bestuurlijke stroop in de slangenkuil van de publieke omroep beviel Van der Reijden allerminst.

Hij besloot daarom misschien op de meest radicale en minst voor de hand liggende wijze het roer om te gooien. Vervolgens beleefde hij misschien wel de mooiste tijd uit zijn leven, de morele bezwaren van anderen voor lief nemend. Want bij Veronica gebeurde altijd wel iets en aan geld was ook nooit gebrek. De ene opzienbare deal volgde op de andere, sommige van dubieus karakter, andere van fundamentele betekenis voor de lange termijn. Het in 1994 binnen een maand inwisselen van de ene opzienbare strategische alliantie (VARA,

Veronica en Endemol) naar een volledig andere (Endemol, Veronica en RTL) bijvoorbeeld. Of het vrijkopen van Veronica uit de blijkbaar knellende banden met RTL in 2000, waardoor Veronica zonder radio- en televisiezenders kwam te zitten. Die laatste deal kostte hem uiteindelijk ook de kop, maar Van der Reijden beschrijft de enerverende onderhandelingen erover als zijn *finest hour*.

De memoires zijn daarmee net zo opmerkelijk geworden als het leven van Van der Reijden zelf. En ondanks alle kritiekloosheid van zijn schriften, moeten we *Van Leids laken naar Gooise matras* toch karakteriseren als een belangrijke bron voor de kennis van het politiek-publicitaire complex in de jaren tachtig en negentig van de twintigste eeuw. Een cruciale bron zelfs, juist omdat Van der Reijden geen enkele behoefte toont aan morele zelfrechtvaardiging.

Huub Wijfjes

Keppy, P., *Sporen van vernieling. Oorlogsschade, roof en rechtsherstel in Indonesië 1940-1957* (Van Indië tot Indonesië. De herschikking van de Indonesische samenleving 2; Amsterdam: Boom, 2006, 309 blz., €24,50, ISBN 90 8506 254 3).

Sporen van vernieling vormt samen met het, een jaar eerder verschenen, boek van Hans Meijer 'Indische rekening: Indië, Nederland en de backpaykwestie 1945-2005' een geheel. Samen beschrijven de vanuit het NIOD uitgevoerde studies het onverwerkte economisch-financiële verleden van de oorlog en de dekolonisatie. Onverwerkt vooral in de zin van niet afgehandeld. De studie van Meijer gaat over de onbetaalde salarissen uit de oorlog. Keppy's studie gaat over een ingewikkelder materie, namelijk die van de opgelopen schade als gevolg van de oorlog en revolutie en het herstel van eigendomsrechten. De ingewikkeldheid zit er onder meer in dat schade moet worden getaxeerd en de vragen naar de verantwoordelijken – wie het heeft gedaan en onder welke regeling het valt – en de belanghebbenden moeilijk te beantwoorden zijn. Veel ontwikkelingen rond de kwesties van roof, oorlogsschade en onteigening speelden zich buiten het gezichtsveld van de direct belanghebbenden af, wat de kwesties niet transparanter maakte. Bovendien worden schadeloosstelling en eerherstel vaak door elkaar gehaald, terwijl het twee zeer verschillende zaken zijn. Om die reden behandelt Keppy de oorlogsschade en het rechtsherstel in zijn studie in afzonderlijke delen, voorafgegaan door een historisch overzicht.

Keppy beschrijft vaak tot in detail de vele verschillende relevante commissies en regelingen, waardoor het de lezer af en toe duizelt. Het is sowieso moeilijk om, mede gezien de complexiteit van de materie, een helder toegankelijk boek te schrijven. In grote lijnen komen de ontwikkelingen die Keppy beschrijft op het volgende neer.

Het deel over oorlogsschade handelt over vergoedingen voor beschadigingen en verlies als gevolg van de Japanse bezetting en de Indonesische

vrijheidstrijd. De Nederlands-Indische overheid stelde, vlak voor de Japanse invasie in 1942, een regeling op hoe om te gaan met de te verwachten oorlogsschade. Een jaar later, de oorlog was inmiddels in volle gang, besloot de verantwoordelijke regeringsvertegenwoordiger, Van Mook, dat de Nederlands-Indische regering geen verplichting zou hebben oorlogsschade te vergoeden, maar kon volstaan met een financiële tegemoetkoming om mensen in staat te stellen het leven weer op te pakken: men noemde dat rehabilitatie. Na de Japanse capitulatie brak, in verband met de Indonesische vrijheidstrijd, een nieuwe periode van geweld aan. Met opnieuw desastreuze gevolgen voor economische goederen, mede als gevolg van de verschroeiide aarde tactiek. De vergoeding van geleden oorlogsschade kwam niet alleen in het gedrang omdat eerder besloten was tot rehabilitatie, maar ook omdat schades als gevolg van door de overheid opgedragen vernietigingsacties vlak voor de Japanse inval niet onder 'oorlogsschade' werden gerekend. Noch de Nederlands-Indische, noch de Indonesische overheid erkende aansprakelijkheid. Nadat Nederland de soevereiniteit officieel aan Indonesië had overgedragen, verschool de Nederlandse regering zich achter de bepalingen van de Ronde Tafel Conferentie, waarmee de aansprakelijkheid door Indonesië zou zijn overgenomen. De Indonesische regering nam op haar beurt een helder standpunt in: uit angst voor claims van de oliemaatschappijen besloot zij dat er geen defensieschade werd uitbetaald.

Het rechtsherstel, het tweede deel van Keppy's studie, gaat over het herstellen van de eigendomsrechten zoals die voor de oorlog bestonden. Het gaat daarbij om het teruggeven van geroofde of door de bezetter onder beheer genomen eigendommen aan de rechthebbende eigenaars. Rechtsherstel heeft weinig gevolgen voor de eigen schatkist omdat het niet gaat om een uitkering van overheidswege, wat wel het geval is bij schadeloosstellingen. Maar ook het rechtsherstel verliep niet zoals zou moeten. Keppy geeft hiervoor meerdere oorzaken. Het bleek moeilijk om van alle goederen de rechtmatige eigenaars op te sporen, omdat deze tijdens de oorlog waren omgekomen en/of zij en hun erfgenamen als gevolg van de chaos tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd niet meer traceerbaar waren. Ook waren de oorspronkelijke goederen niet altijd meer identificeerbaar, zoals omgesmolten gouden sieraden. Een andere oorzaak voor de slechte afhandeling van het rechtsherstel was de houding van de Amerikaanse overheid. Deze kanaliseerde tot op zeker hoogte de teruggaveclaims en gebruikte haar positie om de Japanse economie te beschermen door niet alle claims te ondersteunen. De wens om Japan binnen de Westerse invloedssfeer te houden speelde daarbij een rol.

Keppy laat overtuigend zien hoe oorlogsschadevergoedingen en rechtsherstel langs twee volstrekt verschillende historische trajecten liepen en hoe verschillend de factoren waren die een voor getroffen en bevredigende afwikkeling in de weg stonden. Bij de oorlogsschadevergoeding waren het de krenterige houding van de Nederlands-Indische en Nederlandse overheid en de terughoudendheid van de Indonesische overheid. Bij het rechtsherstel waren de intenties van de Nederlands-Indische en Nederlandse overheid goed, maar frustreerden de chaos ten tijde van de onafhankelijkheidsstrijd, het niet kunnen identificeren van goederen en de houding van de Amerikaanse overheid de